

Розділ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

DOI: 10.33766/2524-0323.98.13-25

УДК: 340.12(477)(«1920»)(091)

Васильєв С. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна)

e-mail: Stas.vasilev.83@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1470-4426>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ УСРР У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена проблемам правового регулювання юридичної відповідальності працівників міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. Проблеми діяльності міліції України у вказаний період привертали увагу науковців як у радянські часи, так і після проголошення незалежності України. Досліджено законодавчі та підзаконні акти, які були чинними у вказаний історичний період. До наукового обігу введено певну кількість архівних документів, які відображають стан дотримання законності в підрозділах радянської міліції у 20-х роках ХХ ст.

Умови та підстави кримінальної відповідальності працівників міліції за вчинення службових злочинів на початку досліджуваного періоду визначались на підставі окремих постанов Ради Народних Комісарів УСРР. Пізніше набрали чинності кримінальні кодекси УСРР 1922 і 1927 років. Норми цих кодексів містили перелік службових злочинів. Відомчі нормативно-правові акти НКВС УСРР передбачали певні особливості кваліфікації правопорушень міліціонерів як злочинів, встановлювали спеціальні умови для призначення їм міри покарання.

Умови, порядок і підстави дисциплінарної відповідальності працівників міліції на початку досліджуваного періоду визначались нормами статутів Робітничо-селянської Червоної Армії. Невдовзі було затверджено Дисциплінарний статут радянської робітничо-селянської червоної міліції УСРР від 12 грудня 1923 р. Цей нормативно-правовий акт визначав перелік дисциплінарних правопорушень та заходи стягнення, які міг вжити начальник для покарання підлеглого. Право оскаржувати дисциплінарні стягнення суттєво обмежувалось.

Звіти органів управління міліцією, які містяться в архівах, розкривають дані про стан дотримання дисципліни й законності в органах міліції. Показники вчинення дисциплінарних правопорушень і злочинів працівниками міліції зменшувались протягом досліджуваного періоду.

Ключові слова: працівник міліції, юридична відповідальність, дисциплінарні правопорушення, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Функції з підтримання правопорядку в державі покладені на працівників поліції. Водночас, під час виконання своїх посадових обов'язків правоохоронці самі не повинні порушувати норм права. У різні історичні

періоди існували особливі умови юридичної відповідальності працівників правоохоронних органів за вчинення службових правопорушень. Саме тому вивчення специфіки юридичної відповідальності працівників міліції УСРР у вказаний історичний період виглядає достатньо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для здійснення наукового дослідження необхідно було дослідити наукові праці, які дають визначення юридичній відповідальності працівників поліції. Серед подібних досліджень варто назвати праці В. С. Венедиктова [1] та Т. Л. Оленченко [2]. Проблеми діяльності радянської міліції у 20-х роках ХХ ст. також вивчалися окремими дослідниками, зокрема: тему комплектування органів міліції досліджував Є. В. Мецєряков [3], діяльність міліції Харківщини у 1920-х роках відображена в працях І. Д. Коцана [4], дисциплінарні відносини в міліції радянського періоду аналізувала І. О. Лесь [5] і т. ін. Таким чином, праці названих науковців, законодавчі і підзаконні акти 20-х років ХХ ст., архівні матеріали і складають основу дослідження.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення специфіки притягнення працівників міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. до юридичної відповідальності за вчинення службових злочинів і дисциплінарних протсупків. Необхідно встановити перелік нормативно-правових актів, які регулювали підстави і порядок притягнення міліціонерів УСРР до юридичної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. У теорії права відомі визначення юридичної відповідальності працівників МВС України. В. С. Венедиктов розуміє юридичну відповідальність поліцейських як нормативно передбачені державно-владні заходи примусового характеру, що настають як реакція уповноважених державою органів на вчинення посадовою особою правопорушення, пов'язаного з виконанням нею службово-трудова обов'язків» [1, с. 173]. Водночас Т. Л. Оленченко пропонує визначати юридичну відповідальність працівників МВС України як своєрідну реакцію компетентних посадових осіб на соціально значимі дії як позитивного, так і негативного характеру, яка полягає у праві вимагати звіт про стан виконання передбачених законодавством завдань та функцій [2, с. 196]. Саме на ці визначення ми будемо спиратися в роботі, досліджуючи юридичну відповідальність працівників міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст.

Норми законодавства 20-х років ХХ ст. встановлювали заходи умови юридичної відповідальності працівників міліції. Приписи § 7 Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 14 вересня 1920 р. передбачали, що українська радянська міліція у своєму внутрішньому житті, тобто і з питань дисциплінарної відповідальності, повинна була керуватися статутами РСЧА [6]. В українській міліції дисциплінарний статут з'явився відповідно до наказу НКВС УСРР «Про оголошення Дисциплінарного статуту радянської робітничо-селянської червоної міліції УСРР» від 12 грудня 1923 р. [7]. Він встановив відмінний від прийнятого в РСЧА порядок дисциплінарної відповідальності працівників міліції.

Дисциплінарний статут передбачав такі санкції за порушення дисципліни, як: зауваження, попередження (усне або в наказі), догану (усну або в приписі чи наказі). Могло бути застосоване позбавлення звільнення з казарменого приміщення в позаслужбовий час строком не більше ніж на два тижні. Це покарання

застосовувалося для тих осіб, хто за законом, статутом чи наказом начальника повинен був жити в казармі. Серед найбільш суворих стягнень слід назвати позбавлення права на просування по службі, а також на отримання нагород строком від 4 до 8 місяців, переміщення на наступну нижчу посаду та арешт до 30 діб [7]. Варто звернути увагу на суворість такого стягнення, як арешт працівника.

Начальник був зобов'язаний вжити заходів покарання до підлеглого, який вчинив дисциплінарний проступок. Правами застосування стягнень за ст. 22 Дисциплінарного статуту користувалися як начальники міліції губернії, округу або району, так і відповідні комісари. Розмір можливих санкцій залежав від посади начальника, адже начальник міліції району мав право накладати арешт строком до 5 діб, а губернії – до 20 діб. Водночас, начальник міліції республіки міг заарештувати підлеглого строком до 30 діб. Під час визначення виду та розміру дисциплінарного стягнення начальник повинен був врахувати ступінь вини підлеглого, обставини скоєння проступку, попередню поведінку підлеглого, ступінь його освіченості, загального розвитку та стан здоров'я, особливо на час вчинення проступку [7]. Можливість судового оскарження рішення про застосування дисциплінарного стягнення не передбачалася. Окремим наказом ГУРПСМ НКВС УСРР «Про заборону працівникам міліції порушувати клопотання у вищих інстанціях без дозволу безпосереднього начальника» від 17 серпня 1923 р. працівникам міліції було заборонено звертатися до вищих начальників без відома свого безпосереднього керівника [8]. Таке становище суттєво обмежувало можливості оскарження дисциплінарного стягнення, застосованого до працівника міліції.

Працівники міліції входили до профспілки радянських службовців, але їхні службово-трудова права були значно обмежені. На рішення про застосування дисциплінарного стягнення не можна було подати скаргу до розрахунково-конфліктної комісії. Згідно з Положенням про розрахунково-конфліктні комісії в установах та підприємствах, працівники яких є членами профспілки радянських службовців, затвердженого НКВС УСРР та уповноваженим ЦК Спілки радянських службовців в Україні 25 березня 1924 р., працівники стройового складу міліції та агенти карного розшуку не мали права звертатися до названих комісій [9]. Подібний виняток був зумовлений особливістю завдань, які виконували працівники міліції в порівнянні з іншими державними службовцями.

Нове Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р. багато в чому відрізнялося від Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 14 вересня 1920 р. Норми цього законодавчого акту поширювали на працівників міліції чинність Кодексу законів про працю УСРР 1922 р. за тими винятками, що в питанні внутрішньої служби та дисципліни міліціонери повинні були підлягати нормам спеціальних статутів, чинних у міліції. Згідно зі ст. 14 Розділу 2 Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р., службовці робітничо-селянської міліції УСРР за свої дії несли відповідальність або в адміністративному порядку, згідно з дисциплінарним статутом, або перед судом на однакових підставах з усіма іншими державними службовцями [10]. Дисциплінарний статут радянської робітничо-селянської червоної міліції УСРР від 12 грудня 1923 р. залишався чинним, він жодною мірою не суперечив

новому Положенню про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р.

Прийняття Постанови ВУЦВК та РНК УСРР «Про порядок підпорядкування органів міліції та карного розшуку органам ДПУ УСРР» від 29 грудня 1930 р. означало, що всі розпорядження ДПУ УСРР та його місцевих органів ставали обов'язковими для всіх відповідних управлінь міліції та розшуку [11]. Унаслідок цього було скасовано чимало відомчих нормативно-правових актів, прийнятих Головним управлінням міліції НКВС УСРР у попередні роки, але Дисциплінарний статут радянської робітничо-селянської червоної міліції УСРР від 12 грудня 1923 р. знову зберіг свою чинність.

Отже, порядок притягнення працівників міліції УСРР до дисциплінарної відповідальності у 1920–1923 рр. визначався на підставі норм Дисциплінарного статуту Робітничо-селянської червоної армії 1919 р. Названий нормативно-правовий акт не був пристосований до умов проходження служби в українській радянській міліції, а отже, і не міг належним чином регулювати досліджувані правовідносини. Протягом 1923–1930 рр. порядок та підстави притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників міліції УСРР були встановлені Дисциплінарним статутом радянської робітничо-селянської міліції УСРР 1923 р. Найбільш ефективним, на нашу думку, слід вважати нормативно-правове регулювання вказаних правовідносин на підставі пристосованих до умов проходження служби в міліції законодавчих та підзаконних актів.

Кримінальна відповідальність працівників міліції в досліджуваній історичний період також була врегульована законодавством. Покарання за посадові злочини працівників міліції закріплювалися Постановою РНК УСРР «Про заходи боротьби з посадовими злочинами» від 22 липня 1921 р. За приписами названого нормативно-правового акту посадовими злочинами визнавалися хабарництво, вимагання хабара, встановлення незаконних поборів та повинностей, виготовлення та видача підроблених документів, викрадення отриманого по службі майна, незаконне позбавлення волі, зловживання владою, що спричинило тілесні ушкодження, незаконне вчинення обшуків та ревізій. До службових злочинів також відносилися бездіяльність або перевищення влади, що викликало порушення діяльності органів влади, відмова в законних проханнях громадян про допомогу, злочинна безгосподарність, що викликала знищення майна, бюрократизм та інші посадові злочини, які підривали авторитет радянської влади та викликали невдоволення нею серед населення [12]. Притягнення посадових осіб міліції як державних службовців до кримінальної відповідальності передбачалося Декретом ВУЦВК УСРР «Про боротьбу з хабарництвом» від 1 листопада 1921 р. У цьому нормативно-правовому акті єдиним діянням, яке визнавалося злочином, було давання або одержання хабара. Обставинами, що посилювали відповідальність аж до застосування вищої міри покарання (розстрілу), визнавалися особливі повноваження посадової особи, порушення нею службових обов'язків та вимагання хабара [13]. Безумовним позитивом двох наведених вище законодавчих актів було закріплення переліку посадових злочинів та визначення санкцій за їх вчи-

нення. Недоліками варто вважати невизначеність поняття «посадова особа», формулювання лише назв злочинів, а не їх складів із суб'єктивними та об'єктивними ознаками, занадто жорсткі міри покарання – розстріл.

Норми Кримінального кодексу УСРР 1922 р. набагато чіткіше регулювали підстави притягнення працівників міліції до кримінальної відповідальності за вчинення посадових злочинів. По-перше, було визначено поняття «посадова особа». Згідно з приміткою до ст. 105 КК УСРР 1922 р., посадовими особами визнавалися службовці, які постійно або тимчасово обіймали посади в будь-якій державній установі чи на підприємстві, а також в організації чи об'єднанні їй за законом мали право на здійснення господарських, адміністративних та просвітницьких завдань [14]. Працівників міліції повною мірою можна віднести до посадових осіб, адже вони, як службовці органу державної влади, мали право застосовувати заходи примусу до громадян УСРР.

По-друге, у КК УСРР 1922 р. були визначені склади службових злочинів. Наприклад, ст. 105 КК УСРР 1922 р. передбачала санкцію у вигляді позбавлення волі на строк до 1 року або звільнення з посади за «зловживання владою». Своєю чергою, ст. 106 КК УСРР 1922 р. визначала вчинення посадовою особою дій, що явно виходили за межі наданих їй законом прав та повноважень, «перевищенням влади». За скоєння цього злочину передбачалася санкція у вигляді трьох років позбавлення волі або вищої міри покарання – розстрілу. Посадовим злочином визнавалася «бездіяльність влади», тобто невиконання посадовою особою дій, які вона, згідно зі своїми обов'язками, повинна була вчинити відповідно до ст. 107 КК УСРР Зміст «недбалого ставлення до служби» полягав у неуважному або недоброякісному ставленні до покладених обов'язків, що потягло за собою тяганину у вирішенні справ, відсутність порядку в діловодстві та звітності, згідно зі ст. 108 КК УСРР [14]. Таким чином, було встановлено чималий перелік службових злочинів, склади яких були як формальними, так і матеріальними. Форма вини здебільшого формулювалася як умисна. Порівнюючи норми КК УСРР 1922 р. з нормами Постанови РНК УСРР «Про заходи боротьби з посадовими злочинами» від 22 липня 1921 р., можна виділити помітне пом'якшення покарань та набагато чіткіше визначення суб'єктивних та об'єктивних ознак складів злочинів.

Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. зберіг кримінальну відповідальність за перелічені вище злочини та додатково встановив відповідальність посадових осіб ще й за збір відомостей, що не підлягали оголошенню. Службові злочини були передбачені ст.ст. 97–109 КК УСРР 1927 р. [15]. Названі норми поширювалися і на працівників міліції як службових осіб.

Норми Кримінальних кодексів УСРР 1922 р. та 1927 р. встановлювали загальні підстави кримінальної відповідальності всіх службових осіб за посадові злочини. Водночас, відносно працівників міліції, відомчі нормативно-правові акти НКВС УСРР передбачали певні особливості у кваліфікації правопорушень міліціонерів як злочинів та призначення їм міри покарання. Зокрема, п.7 Правил проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР від 1 грудня 1923 р. передбачав, що працівник міліції, який протягом першого року служби залишив її, ніс відповідальність за ст. 204 і ст. 205 КК УСРР 1922 р. –

«втеча військовослужбовця з місця служби» та «самовільна відлучка військово-службовця з місця служби» [16]. Окрім того, відповідно до п. 26 Розділу 3 Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р. за самовільне залишення служби на час, довший як шість днів до закінчення обов'язкового терміну служби, працівники міліції підлягали кримінальній відповідальності за ст. 108 КК УСРР – «недбале ставлення до служби» [10]. Отже, норми відомих нормативно-правових актів уточнювали положення кримінального законодавства стосовно працівників міліції.

Протягом другої половини 1920-х рр. було прийнято низку законодавчих актів, які встановлювали кримінальну відповідальність службовців міліції за вчинення певних діянь. Постанова ВУЦВК та РНК УСРР «Про притягнення строювих працівників міліції та активних працівників карного розшуку до відповідальності за ст. 107 КК УСРР за самовільне залишення служби раніше встановленого законом строку» від 25 серпня 1925 р. передбачала притягнення вказаних працівників до кримінальної відповідальності за звільнення зі служби протягом одного року з дня прийому до органів внутрішніх справ [17]. Заслуговує на увагу об'їзник № 65 Головного управління міліції НКВС УСРР від 14 червня 1929 р. Відомчий акт оголошував, що відмова працівника міліції при звільненні повернути формений одяг, у якого не скінчився табельний строк використання, буде кваліфікуватися за ст. 104 КК УСРР – «присвоєння майна» [18]. Подібна вказівка була зроблена без прийняття жодного законодавчого акту з цього питання й мала більшою мірою емоційний, аніж юридичний характер.

Таким чином, для службовців міліції було встановлено особливі умови кваліфікації вчинених ними правопорушень як злочинів. Таке становище можна розцінювати як встановлення додаткових підстав кримінальної відповідальності працівників міліції в порівнянні з іншими державними службовцями.

Варто проаналізувати стан дотримання законності в підрозділах міліції у 20-х роках ХХ ст. Випадки вчинення злочинів і дисциплінарних проступків працівниками міліції свідчать про якість виконання покладених на міліцію обов'язків. Наказ № 9 Головного управління міліції НКВС УСРР від 10 серпня 1920 р. зазначав, що в багатьох місцях в міліції зовсім були відсутні порядок та дисципліна, міліціонери не знали своїх прямих обов'язків або ставилися до них легковажно, а іноді й злочинно [19]. У вказаному документі не йшлося про покарання певних порушників дисципліни, але цінність для нашого дослідження становить загальна характеристика стану дотримання законності в підрозділах міліції. Є. В. Мещеряков також виділяє достатньо високий рівень порушення дисципліни серед працівників радянської міліції на початку 1920-х років [3, с. 200]. Із такою оцінкою дослідника варто погодитися, оскільки органи правопорядку в той час лише тільки починали свою діяльність.

Певне уявлення про притягнення працівників міліції, які вчинили посадові злочини, до кримінальної відповідальності, може надати розділ «Про стан та діяльність міліції та розшуку УСРР» доповіді НКВС УСРР про власну діяльність у 1924–1925 рр. Наведені в цьому документі відомості свідчать, що у 1924 р. до кримінальної відповідальності за зловживання владою, привласнення та розтрату майна, самовільне залишення служби було притягнуто 7,7 % від особового складу

міліції. У 1925 р. цей показник склав 7,1 % [20]. За даними звіту Головного управління міліції НКВС УСРР про власну діяльність, у 1925–1926 рр. кримінальної відповідальності за посадові злочини було піддано 6,7 % міліціонерів [21]. З резолюції колегії НКВС УСРР по доповіді начальника міліції республіки «Про стан та діяльність міліції у 1925/1926 рр.» від 12 січня 1927 р. дізнаємося, що у 1924/1925 рр. дисциплінарні стягнення були накладені на 44,7 % особового складу міліції, а у 1925/1926 рр. – на 41,6 % [22]. Можемо вказати на тенденцію до зменшення показників скоєння службових правопорушень працівниками міліції, хоча в досліджуваній період вони постійно залишалися занадто високими.

Начальники губернських управлінь міліції видавали спеціальні накази відносно боротьби з правопорушеннями, вчиненими працівниками міліції. Подібний наказ у квітні 1923 р. був виданий начальником Катеринославської повітової міліції. Названий документ наголошував на поширеності дисциплінарних правопорушень серед особового складу міліції губернії [23]. І. Д. Коцан відзначає приклади звільнення працівників міліції Харківської губернії за вчинення дисциплінарних правопорушень [4, с. 190]. Вважаємо, що показники порушення законності працівниками міліції в різних губерніях УСРР були приблизно однаковими, оскільки умови проходження служби скрізь були схожими.

Наукову цінність для нашого дослідження становлять відомості про притягнення міліціонерів АМСРР у 1925–1928 рр. до кримінальної та дисциплінарної відповідальності. Відповідно до даних обстеження НКВС АМСРР, яке проводилося 17–27 липня 1928 р., до кримінальної відповідальності було притягнуто: у 1925 р. – 3 %, у 1926 р. – 1,7 %, у 1927 р. – 0,4 % та у 1928 р. – 1,2 % від особового складу міліції автономної республіки. Дисциплінарні стягнення було застосовано до 73 % службовців міліції у 1925 р., 71 % – у 1926 р., 30 % – у 1927 р. та 12,5 % – 1928 р. Вражають величезні показники скоєння працівниками міліції дисциплінарних правопорушень у 1925 та 1926 рр., що, напевне, було пов'язано з низькою матеріальною зацікавленістю міліціонерів у власній роботі. Зауважимо також, що, починаючи з 1927 р., зафіксовано набагато менше порушень дисципліни з боку працівників міліції, ніж у попередні роки. Водночас, у матеріалах обстеження НКВС АМСРР, яке проводилося 17–27 липня 1928 р., було звернено увагу на порушення процесуальних вимог під час проведення дізнання працівниками міліції [24]. Названі порушення за певних умов могли бути кваліфіковані як дисциплінарні проступки або навіть як посадові злочини.

Під час обстеженні Шепетівського окружного адміністративного відділу працівниками Головного управління міліції НКВС УСРР, проведеного 6 лютого 1928 р., помічені такі «...хворобливі явища, як п'янство, дебоширство, зловживання владою та антисемітизм» [25]. Зауважимо, що такі вчинки можуть бути розцінені не тільки як «хворобливі явища», але й як злочини або дисциплінарні правопорушення.

Працівники міліції іноді піддавалися арешту за вчинення дисциплінарних проступків. У Книзі обліку дисциплінарних стягнень працівників Ізюмського окружного відділу міліції за 1924/1925 рр. зафіксовано, що у 1924 р. покаранню у вигляді арешту на строк від 3 до 15 днів були піддані 24 працівники міліції відділу, а у 1925 р. – 6. Відомостей про накладення інших стягнень у Книзі немає [26].

Подібні випадки також підтверджує дослідниця І. О. Лесь [5, с. 135]. Важко знайти виправдання такій необґрунтованій жорсткості покарання порушників міліцейської дисципліни.

Отже, можна стверджувати, що кількість міліціонерів, які були притягнуті до кримінальної або дисциплінарної відповідальності, зменшувалась протягом 20-х років ХХ ст. Вважаємо, що такий стан пов'язаний із покращенням матеріального забезпечення службовців міліції протягом досліджуваного періоду.

Висновок. Таким чином, за вчинення службових злочинів або дисциплінарних проступків працівники міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. могли бути притягнуті до кримінальної або дисциплінарної відповідальності. Підстави та порядок притягнення працівників міліції до кримінальної відповідальності у 1920–1922 рр. визначали Постанова РНК УСРР «Про заходи боротьби з посадовими злочинами» від 22 липня 1921 р. та Декрет ВУЦВК «Про боротьбу з хабарництвом» від 1 листопада 1921 р. З 1922 р. досліджувані правовідносини почали регулюватися за нормами Кримінальних кодексів УСРР 1922 р. та 1927 р. та Кримінально-процесуальних кодексів УСРР 1922 р. і 1927 р. Названі законодавчі акти закріплювали перелік посадових злочинів, поняття «посадова особа» та порядок притягнення працівників міліції до кримінальної відповідальності. Кримінальні кодекси УСРР встановлювали більш м'які покарання, ніж ті, що були передбачені Постановами РНК та ВУЦВК УСРР у 1920–1922 рр.

Підстави та порядок дисциплінарної відповідальності міліціонерів на початку досліджуваного періоду визначали дисциплінарні статuti Робітничо-селянської Червоної армії. Згодом було затверджено Дисциплінарний статут радянської робітничо-селянської червоної міліції УСРР від 12 грудня 1923 р., який встановлював перелік дисциплінарних проступків і заходи дисциплінарного стягнення.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із вивченням практики притягнення працівників міліції УСРР у 1920-х роках до кримінальної або дисциплінарної відповідальності.

Використані джерела:

1. Венедиктов В. С. Статус працівника ОВС України як державного службовця : науково-практичний посібник. Харків : Вид-во НУВС, 2003. 188 с.
2. Оленченко Т. Л. Відповідальність посадових осіб системи МВС України: адміністративно-правові аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 2. С. 196–204.
3. Мещеряков Е. В. Эволюция кадровой политики в милиции УССР в 1921–1929 гг. *Вестник Харьковского государственного университета имени В. Н. Каразина*. 1999. Вып. 31. С. 203–213.
4. Коцан І. Д. Організація та діяльність української радянської робітничо-селянської міліції в 1920-ті рр. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 188–192.
5. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності радянської робітничо-селянської міліції в роки НЕПу (1921 – 1928 рр.). *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : Матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 14 травня 2015 року). / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 127–136.

6. Про затвердження «Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР»: Постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 14 вересня 1920 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1921. № 2. Ст. 70.

7. Дисциплінарний статут радянської робітничо-селянської червоної міліції УСРР: наказ ГУРПСМ НКВС УСРР від 12 грудня 1923 р. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 1–2. С. 59–65.

8. Про заборону працівникам міліції порушувати клопотання у вищих інстанціях без дозволу безпосереднього начальника: наказ ГУРПСМ НКВС УСРР від 17 серпня 1923 р. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. Р-59. Оп. 1, од. зб. 11. Арк. 197–198.

9. Зразковий колективний договір між Головним управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим Спілки адміністративно-радянських працівників СРСР на Україні, затверджений НКВС УСРР та уповноваженим ЦК Спілки адміністративно-радянських працівників в Україні від 25 березня 1924 р. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 3–4. С. 31–37.

10. Про затвердження «Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР»: Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів УСРР від 10 листопада 1926 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1926. № 12. Ст. 154.

11. Про порядок підпорядкування органів міліції та карного розшуку органам ДПУ УСРР: Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів УСРР від 29 грудня 1930 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1931. № 1. Ст. 24.

12. Про заходи по боротьбі з посадовими злочинами: Постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 22 липня 1921 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1921. № 14. Ст. 753.

13. Про боротьбу з хабарництвом: Декрет Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету УСРР від 1 листопада 1921 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1921. № 22. Ст. 695.

14. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1922. № 36. Ст. 768.

15. Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. Харків : Юридичне видавництво народного комісаріату юстиції УСРР. 1927. 125 с.

16. Про затвердження «Правил проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР»: наказ Народного комісара внутрішніх справ УСРР від 1 грудня 1923 р. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 1–2. С. 65–78.

17. Про притягнення строювих працівників міліції та активних працівників карного розшуку до відповідальності за ст. 107 КК УСРР за самовільне залишення служби раніше встановленого законом строку: Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів УСРР від 25 серпня 1925 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1925. № 39. Ст. 256.

18. Про кваліфікацію відмови працівника міліції при звільненні повернути формений одяг, в якого не закінчився табельний строк, за ст. 104 КК УСРР: Об'їзник № 65 Головного управління міліції та розшуку НКВС УСРР від 14 червня 1929 р. *Збірник наказів начальника адміністративного управління НКВС УСРР*. 1929. червень. С. 7.

19. Наказ № 9 ГУРПСМ НКВС УСРР по відділу загальної міліції від 10 серпня 1920 р. Державний архів МВС України. Ф. 62. Оп.1, од. зб. 9. Арк. 90–93.

20. Стан і діяльність міліції та розшуку УСРР у 1924/1925 бюджетному році: зі звіту НКВС УСРР про діяльність за 1924–1925 рр. Державний архів МВС України. Ф. 62. Оп.1, од. зб. 9. Арк. 34–56.

21. Звіт про роботу Головного управління міліції та розшуку НКВС УСРР за 1925/1926 бюджетний рік. Державний архів МВС України. Ф. 62. Оп. 1, од. зб. 9. Арк. 1–15.

22. Резолюція колегії Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР по доповіді начальника міліції республіки «Про стан та діяльність міліції та розшуку УСРР за 1925/1926 рр.» від 12 січня 1927 р. Державний архів Харківської області. Ф. Р – 564. Оп. 1, од. зб. 524. Арк. 29–31.

23. Про боротьбу з правопорушеннями, вчиненими працівниками міліції: Наказ начальника Катеринославського повітового управління міліції, квітень 1923 р. ДАДО. Ф. Р–60. Оп. 1, од. зб. 7. Арк. 44.

24. Матеріали обстеження НКВС Автономної Молдавської СРР від 17–27 липня 1928 р. Центральний державний архів вищих органів влади і управління. Ф. 5. Оп. 3, од. зб. 1002. Арк. 86–110.

25. Матеріали обстеження Шепетівського окружного адміністративного відділу від 6 лютого 1928 р. Центральний державний архів вищих органів влади і управління. Ф. 5. Оп. 3, од. зб. 1002. Арк. 21–22.

26. Книга дисциплінарних стягнень Ізюмської окружної міліції за 1924/1925 рр. Державний архів Харківської області. Ф. Р – 4136. Оп. 1, од. зб. 48. Арк. 1–8.

References:

1. Venedyktov, V. S. (2003) Status pratsivnyka OVS Ukrainy yak derzhavnoho sluzhbovtsia : naukovo-praktychnyi posibnyk. Kharkiv : Vyd-vo NUVS. [in Ukrainian].

2. Olenchenko, T. L. (2004) Vidpovidalnist posadovykh osib systemy MVS Ukrainy: administratyvno-pravovi aspekty. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine*, 2, 196–204. [in Ukrainian].

3. Meshcheryakov, E. V. (1999) Evolyutsiya kadrovoy politiki v militsii USSR v 1921–1929 gg. *Vestnik Kharkovskogo gosudarstvennogo universiteta imeni V. N. Karazina – Bulletin of VN Karazin Kharkiv State University*, issue 31, 203–213. [in Ukrainian].

4. Kotsan, I. D. (2002) Orhanizatsiia ta diialnist ukraïnskoi radianskoi robitnycho-selianskoi militsii v 1920-ti rr. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of the National University of Internal Affairs*, issue 19, 188–192. [in Ukrainian].

5. Les, I. O. (2015) Stan dystsypliny ta zakonnosti radianskoi robitnycho-selianskoi militsii v roky NEPu (1921 – 1928 rr.). *Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh uchenykh : Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kharkiv, 14 travnia 2015 roku)*. – *Current problems of modern science in the research of young scientists : Materials of the scientific-practical conference (m. Kharkov, March 14, 2015)*. /MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, 127–136. [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia «Polozhennia pro robitnycho-seliansku militsiu USRR»: Postanova Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 14 veresnia 1920 r. (1921) *Zbirnyk uzakonen Robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 2, art. 70. [in Ukrainian].

7. Dystsyplinarnyi statut radianskoi robitnycho-selianskoi chervonoï militsii USRR: nakaz HURRSM NKVS USRR vid 12 hrudnia 1923 r. (1924) *Biuletën NKVS USRR – Bulletin of the NKVD of the USSR*, 1–2, 59–65. [in Ukrainian].

8. Pro zaboronu pratsivnykam militsii porushuvaty klopotannia u vyshchykh instantsiakh bez dozvolu bezposerednoho nachalnyka: nakaz HURRSM NKVS USRR vid 17 serpnia 1923 r. Derzhavnyi arkhiv Dnipropetrovskoi oblasti. (1923) N. p. F. R–59. Op. 1, od. zb. 11. Ark. 197–198. [in Ukrainian].

9. Zrazkovyi kolektyvnyi dohovor mizh Holovnym upravlinniam militsii NKVS USRR ta upovnovazhenym Spilky administratyvno-radianskykh pratsivnykiv SRSR na Ukraini, zatverdzenyi NKVS USRR ta upovnovazhenym TsK Spilky administratyvno-radianskykh pratsivnykiv v Ukraini vid 25 bereznia 1924 r. (1924) *Biuletyn NKVS USRR – Bulletin of the NKVD of the USSR*, 3–4, 31–37. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia «Polozhennia pro robitynocho-seliansku militsiiu USRR»: Postanova Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu i Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 10 lystopada 1926 r. (1926) *Zbirnyk uzakonen Robitynocho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 12, art. 154. [in Ukrainian].

11. Pro poriadok pidporiadkuvannia orhaniv militsii ta karnoho rozshuku orhanam DPU USRR: Postanova Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu i Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 29 hrudnia 1930 r. (1931) *Zbirnyk uzakonen Robitynocho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 1, art. 24. [in Ukrainian].

12. Pro zakhody po borotbi z posadovymy zlochynamy: Postanova Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 22 lystopada 1921 r. (1921) *Zbirnyk uzakonen Robitynocho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 14, art. 753. [in Ukrainian].

13. Pro borotbu z khabarnytstvom: Dekret Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu USRR vid 1 lystopada 1921 r. (1921) *Zbirnyk uzakonen Robitynocho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 22, art. 695. [in Ukrainian].

14. Kryminalnyi kodeks USRR 1922 r. (1922) *Zbirnyk uzakonen Robitynocho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 36, art. 768. [in Ukrainian].

15. Kryminalnyi kodeks USRR 1927 r. (1927) Kharkiv.: Yurydyчне vydavnytstvo narodnoho komisariatu yustytzii USRR. [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia «Pravyl prokhodzhenia sluzhby v robitynocho-selianskii militsii ta karnomu rozshuku USRR»: nakaz Narodnoho komisara vnutrishnikh sprav USRR vid 1 hrudnia 1923 r. (1924) *Biuletyn NKVS USRR – Bulletin of the NKVD of the USSR*, 1–2, 65–78. [in Ukrainian].

17. Pro prytiahnennia stroiovykh pratsivnykiv militsii ta aktyvnykh pratsivnykiv karnoho rozshuku do vidpovidalnosti za st. 107 KK USRR za samovilne zalyshennia sluzhby ranishe vstanovlenoho zakonom stroku: Postanova Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu ta Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 25 serpnia 1925 r. (1925) *Zbirnyk uzakonen Robitynocho-selianskoho uriadu Ukrainy – Collection of laws of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine*, 39, art. 256. [in Ukrainian].

18. Pro kvalifikatsiiu vidmovy pratsivnyka militsii pry zvinneni povernuty formenyi odiah, v yakoho ne zakinchyvsia tabelnyi strok, za st. 104 KK USRR: Obizhnyk 65 Holovnoho upravlinnia militsii ta rozshuku NKVS USRR vid 14 chervnia 1929 r. (1929) *Zbirnyk nakaziv nachalnyka administratyvnoho upravlinnia NKVS USRR – Collection of orders of the head of the administrative department of the NKVD of the USSR*, Cherven, 7. [in Ukrainian].

19. Nakaz 9 HURRSM NKVS USRR po viddilul zahalnoi militsii vid 10 serpnia 1920 r. Derzhavnyi arkhiv MVS Ukrainy. F. 62. Op.1, zb. 9. Ark. 90–93. [in Ukrainian].

20. Stan i diialnist militsii ta rozshuku USRR u 1924/1925 biudzhetnomu rotsi: zi zvituv NKVS USRR pro diialnist za 1924–1925 rr. Derzhavnyi arkhiv MVS Ukrainy. F. 62. Op.1, od. zb. 9. Ark. 34–56. [in Ukrainian].

21. Zvit pro robotu Holovnoho upravlinnia militsii ta rozshuku NKVS USRR za 1925/1926 biudzhetnyi rik. Derzhavnyi arkhiv MVS Ukrainy. F. 62. Op. 1, od. zb. 9. Ark. 1-15. [in Ukrainian].

22. Rezoliutsiia kolehii Narodnoho komisariatu vntrishnikh sprav USRR po dopovidi nachalnyka militsii respubliky «Pro stan ta diialnist militsii ta rozshuku USRR za 1925/1926 rr.» vid 12 sichnia 1927 r. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. F. R - 564. Op. 1, od. zb. 524. Ark. 29-31. [in Ukrainian].

23. Pro borotbu z pravoporushenniamy, vchynenyi pratsivnykamy militsii: Nakaz nachalnyka Katerynoslavskoho povitovoho upravlinnia militsii, kviten 1923 r. DADO. F. R-60. Op. 1, od. zb. 7. Ark. 44. [in Ukrainian].

24. Materialy obstezhennia NKVS Avtonomnoi Moldavskoi SRR vid 17-27 lyupnia 1928 r. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia. F. 5. Op. 3, od. zb. 1002. Ark. 86-110. [in Ukrainian].

25. Materialy obstezhennia Shepetivskoho okruzhnoho administratyvnoho viddilu vid 6 liutoho 1928 r. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia. F. 5. Op. 3, od. zb. 1002. Ark. 21-22. [in Ukrainian].

26. Knyha dystsyplynarykh stiahnen Iziumskoi okruzhnoi militsii za 1924/1925 rr. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. F. R - 4136. Op. 1, od. zb. 48. Ark. 1-8. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.05.2022

Vasylyev S., Candidates of law, Associate Professor, Associate Professor of Department of history and socio-economic disciplines of Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogical academy» of the Kharkiv regional council (Kharkiv, Ukraine)

LEGAL REGULATION OF LEGAL RESPONSIBILITY OF MILITIA OFFICERS OF THE UKRAINIAN SSR IN THE 20'S OF THE XX CENTURY

The scientific article is devoted to the problems of legal regulation of legal responsibility of police officers of the USSR in the 1920's. Problems of the Ukrainian police during this period attracted the attention of researchers, both in Soviet times and after the proclamation of Ukraine's independence. Legislation and bylaws that were in force in this historical period are studied. Several archival documents have been introduced into scientific circulation, reflecting the state of law and order in Soviet police units in the 1920's.

The conditions and grounds for criminal liability of police officers for committing official crimes at the beginning of the studied period were determined on the basis of separate resolutions of the Council of People's Commissars of the USSR. Later, the criminal codes of the USSR of 1922 and 1927 came into force. The norms of these codes provided a list of official crimes. Departmental regulations of the NKVD of the USSR provided for certain features of the qualification of offenses of police officers as crimes and established special conditions for sentencing.

Conditions, procedures, and grounds for disciplinary liability of police officers at the beginning of the studied period were determined by the norms of the Workers' and Peasants' Red Army statutes. The Disciplinary Statute of the Soviet Workers' and Peasants' Red Militia of the USSR of December 12, 1923, was soon approved. The right to challenge disciplinary sanctions was severely restricted.

The reports of the police administration bodies contained in the archives reveal data on the state of discipline observance and legality in the police bodies. The rates of disciplinary offenses and crimes committed by police officers decreased during the studied period.

Keywords: police officer, legal responsibility, disciplinary offenses, criminal liability.

DOI: 10.33766/2524-0323.98.25-34

УДК: 347.121

Куляша М. В., викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна)

e-mail: maria.kuliasha@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7612-5219>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕНДАВМЕНТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДОБРОЧИННОСТІ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі одним із альтернативних інструментів залучення коштів для суб'єктів освітньої, наукової, культурної діяльності є створення ендавмент-фондів.

Під ендавмент-фондом слід розуміти цільовий фонд, створений для некомерційних цілей, таких як фінансування організації освіти, культури, медицини тощо. Ендавмент-фонд, як правовий інститут, є схожим на благодійний фонд, водночас його правова природа та механізм використання є дещо відмінними, що робить його унікальним інструментом доброчинності. По-перше, ендавмент являє собою певний капітал, що складається з грошей, цінних паперів, вартості іншого майна, наданого фізичними та/або юридичними особами-благодійниками; по-друге, благодійник набуває фінансової стабільності та інституційної спроможності за допомогою отримання гарантованого пасивного доходу від використання основного капіталу; по-третє, приріст капіталу забезпечується відповідною професійною компанією з управління активами – банком або небанківською фінансовою установою, що визначає пріоритетні напрямки інвестування коштів.

Ендавмент-фонди наразі є перспективним інструментом позабюджетної підтримки закладів освіти, науки, охорони здоров'я та культури. Впровадження та поширення такої практики в Україні ще потребує активізації та об'єднання зусиль держави, представників бізнесу і відповідних закладів та установ.

Ключові слова: автоматизація технологій, поняття «ендавмент», ендавмент-фонди, благодійні фонди, вітчизняна практика використання ендавментів, відсоткова філантропія.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії, тимчасова окупація, артилерійські та ракетні обстріли українських міст та селищ спричинили значну шкоду для освітньої, медичної, культурної інфраструктури України, а також призвели до знищення чи пошкодження великих промислових підприємств, порушення чи припинення окремих логістичних ланцюгів.

© Куляша М. В., 2022